

บทสรุปและข้อเสนอแนะ

1. บทสรุป

การสร้างความสะดวกภาคให้กับผู้ต้องหาในคดีอาญาให้อยู่ในสถานะที่ไม่ยิ่งหย่อนไปกว่าอีกฝ่ายในการพิสูจน์ความบริสุทธิ์ของตน ซึ่งทำให้กระบวนการค้นหาความจริงให้มีประสิทธิภาพ การช่วยเหลือที่กระบวนการยุติธรรมให้แก่ผู้ต้องหาในคดีอาญาได้ดีที่สุด ก็คือ การยึดมั่นในหลักความยุติธรรม มั่นคงในหน้าที่ของตนที่จะผดุงความยุติธรรม สร้างความสะดวกภาคให้แก่บุคคลและการดำเนินการอย่างมีประสิทธิภาพสูงสุด เพื่อคุ้มครองสิทธิของผู้ต้องหา

เหตุผลสำคัญที่ต้องมีทนายความช่วยเหลือผู้ต้องหาในคดีอาญาคือ ทนายความเป็นกลไกที่มีความสำคัญมากในการดำเนินคดีอาญา และเป็นหลักประกันเพิ่มเติมว่าผู้ถูกกล่าวหาจะมีสิทธิต่อสู้ได้อย่างเต็มที่ ไม่เพียงแต่เท่านั้น ศาล อัยการ ก็มีหน้าที่ปกป้องสิทธิอันชอบธรรมของผู้ต้องหาด้วย

การมีทนายความของผู้ต้องหาและผู้ต้องหาในฐานะเป็นสิทธิ เป็นกรณีที่รัฐจัดหาทนายความให้แก่ผู้ต้องหาโดยให้เป็นสิทธิอันมีผลให้ผู้ต้องหาและผู้ต้องหาใช้สิทธินั้นหรือไม่ก็ได้ และไม่ได้เป็นการบังคับว่ารัฐจะต้องดำเนินการจัดหาทนายความให้แก่ผู้ต้องหาโดยเด็ดขาดในทุกคดี แต่รัฐจะให้การช่วยเหลือก็ต่อเมื่อมีการร้องขอจากผู้ต้องหาเท่านั้น กรณีของลาวมีบัญญัติเรื่องสิทธิของผู้ต้องหาไว้ในมาตรา 28 กฎหมายว่าด้วยการดำเนินคดีอาญาลาว สิทธิของผู้ต้องหาในคดีอาญากำหนดไว้เท่าเทียมกัน ตั้งแต่เริ่มมีการสอบปากคำผู้ต้องหาเป็นต้นไป ในบรรดาสหิทธิเหล่านั้นกฎก็ไม่ได้บังคับเหมือนกับกฎหมายไทยว่ารัฐจัดหาทนายความให้ และถ้าผู้ต้องหาต้องการทนายความก็จะต้องมีการร้องขอไปยังศาล รัฐจึงจะพิจารณาตั้งทนายความให้

ในกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาของไทยกำหนดกรณีที่รัฐต้องจัดหาทนายความให้แก่ผู้ต้องหาโดยให้ในฐานะเป็นสิทธิของผู้ต้องหาเป็นกรณีดังนี้

- 1) ในคดีที่มีอัตราโทษประหารชีวิต
- 2) คดีที่มีอัตราโทษจำคุก
- 3) คดีที่ผู้ต้องหาไม่อายุไม่เกิน 18 ปี

จะเห็นได้ว่า กรณีดังกล่าวนี้รัฐเป็นผู้จัดหาทนายความให้แก่ผู้ต้องหาในฐานะเป็นสิทธินั้น ยังไม่มีประสิทธิภาพเท่าที่ควรเนื่องจากผู้ซึ่งตกเป็นผู้ต้องหาส่วนใหญ่ ไม่ทราบถึงสิทธิการมีทนายความ

เจ้าหน้าที่หน่วยงานของรัฐ ยังไม่ค่อยให้ความสำคัญกับสิทธิการมีทนายความเท่าใดนัก เนื่องจากในบางคดีก็ยังไม่มีการแจ้งให้ผู้ต้องหาทราบถึงสิทธิที่ผู้ต้องหาในการที่จะได้รับความช่วยเหลือจากรัฐ

การมีทนายความของผู้ต้องหาในคดีอาญาในฐานะเป็นหน้าที่

เป็นกรณีที่กฎหมายบังคับว่าก่อนการพิจารณาคดีอาญาทุกครั้ง ศาลต้องตั้งทนายความให้แก่ผู้ต้องหา ก่อนจึงเริ่มดำเนินการพิจารณาคดีได้

กรณีที่กฎหมายถือว่ารัฐต้องจัดหาทนายความให้แก่ผู้ต้องหาในฐานะเป็นหน้าที่ ในกรณีผู้ต้องหาถูกฟ้องเป็นคดีที่มีอัตราโทษประหารชีวิตก่อนเริ่มพิจารณาศาลถามผู้ต้องหามีทนายความหรือไม่ ถ้าไม่มีศาลตั้งทนายความให้

ในกรณีของลาวในกฎหมายก็มีบัญญัติไว้ให้ถือว่าเป็นหน้าที่ของรัฐที่จะตั้งทนายความให้ผู้ต้องหาในกรณี ดังนี้

- 1) เด็กที่มีอายุไม่เกิน 18 ปี
- 2) บุคคลที่เป็นใบ้ หูหนวก ปัญญาอ่อน วิกลจริต และผู้ที่ไม่รู้ภาษาลาว
- 3) ผู้ที่จะถูกลงโทษประหารชีวิต

ในบางกรณีกฎหมายของลาวก็ยังไม่ได้กำหนดสิทธิและหน้าที่ของผู้ต้องหาไว้อย่างชัดเจน เช่น กรณีคดีที่มีอัตราโทษจำคุก และบุคคลยากจน บุคคลเหล่านี้ยังมิได้รับความช่วยเหลือจากรัฐเท่าที่ควร เห็นสมควรว่าควรมีการปรับปรุงและบัญญัติหลักในกฎหมายให้ชัดเจนกว่าเดิม

ในประเด็นที่กล่าวมาข้างต้นนี้ สมควรมีการขยายขอบเขตการมีทนายความโดยเป็นเงื่อนไขในการพิจารณาคดีให้มากขึ้นที่กฎหมายกำหนดในปัจจุบัน เช่น ผู้ต้องหาพิการ เป็นใบ้ หูหนวก เป็นต้น เพราะผู้ต้องหาเป็นผู้หย่อนความสามารถ และหย่อนสมรรถภาพทางร่างกาย สมควรที่จะได้รับความช่วยเหลือ โดยรัฐเป็นผู้จัดหาทนายความให้แก่ผู้ต้องหาอย่างมีประสิทธิภาพ

ในชั้นสอบสวน ผู้ต้องหากับได้รับการช่วยเหลือจากรัฐในการจัดหาทนายความให้ ซึ่งจะเห็นได้ว่าในประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาไทยที่ปรับปรุงใหม่ได้มีการบัญญัติการคุ้มครองสิทธิเสรีภาพของผู้ต้องหาในชั้นสอบสวนโดยรัฐจัดหาทนายความให้ในทุกคดี ถือได้ว่าชัดเจนกว่าเดิม เพราะในชั้นสอบสวนถือเป็นชั้นเริ่มต้นที่มีความสำคัญมาก เนื่องจากเป็นชั้นรวบรวมพยานหลักฐานพิสูจน์ความผิดและความบริสุทธิ์ของผู้ถูกกล่าวหา และเป็นชั้นที่ผู้ต้องหาควรได้รับการคุ้มครองสิทธิเสรีภาพด้วย การที่รัฐเป็นผู้ควบคุมอาชญากรรมและในขณะเดียวกันรัฐต้องคุ้มครองสิทธิเสรีภาพของประชาชนเช่นกัน

เมื่อมีการขยายสิทธิการมีทนายความของผู้ต้องหาในคดีอาญาแล้ว ลำดับต่อไปก็ควรมีการรองรับการขยายสิทธิการมีทนายความดังกล่าว ปัจจุบันก็มีหน่วยงานซึ่งจัดหาทนายความให้แก่ผู้ต้องหาหลายหน่วยงาน เช่น สภาทนายความ เนติบัณฑิตยสภา สำนักงานอัยการสูงสุดและศูนย์ช่วยเหลือทางกฎหมายต่าง ๆ จึงทำให้ขาดหน่วยงานที่เป็นหลักในการประสานงาน กรณีของลาวนั้นจะมีเฉพาะสภา

ทนายความแห่งเดียว ที่เป็นหลักในการให้ความช่วยเหลือผู้ต้องหา ถ้าผู้ต้องหาประสงค์จะให้ทนายความช่วยเหลือ ก็ต้องเสนอไปยังสภาทนายความ เพื่อให้สภาทนายความแต่งตั้งทนายความให้ผู้ต้องหา

การให้ความเสมอภาคและความยุติธรรมแก่ผู้ต้องหาในระบบการดำเนินคดีอาญานั้น หลักประการหนึ่งควรพิจารณาคือการจัดให้มีทนายความที่มีคุณภาพและประสิทธิภาพแก่ผู้ต้องหาในคดีอาญาต่อไปต้องวิเคราะห์ก็คือ คดีใดบ้างที่ควรให้ความช่วยเหลือซึ่งต้องขึ้นอยู่กับกำลังคนและงบประมาณที่รัฐจัดสรรให้ และมีแนวทางการพัฒนาและส่งเสริมความร่วมมือกับภาครัฐและเอกชนที่ทำหน้าที่ช่วยเหลือประชาชนอยู่แล้ว และมีการประสานความร่วมมือในบุคลากรของกระบวนการยุติธรรม อาจจะเป็นวิธีหนึ่งที่จะทำให้กระบวนการให้ความช่วยเหลือมีประสิทธิภาพมากขึ้น

2. ข้อเสนอแนะ

2.1 ข้อเสนอแนะสำหรับประเทศไทย

เพื่อให้สอดคล้องกับระบบการบริหารกระบวนการยุติธรรมไทยโดยการพิจารณาจากหลักเกณฑ์และมาตรฐานสากลที่ให้หลักประกันสิทธิของบุคคลและเพื่อให้รัฐซึ่งเป็นผู้อำนวยความยุติธรรมให้แก่ประชาชนมีประสิทธิภาพมากขึ้น ผู้ศึกษาขอเสนอแนะบางประเด็นดังนี้

1) การให้ความช่วยเหลือผู้ต้องหาในคดีอาญาเป็นเรื่องการที่รัฐให้สวัสดิการแก่ผู้ที่ไม่มีโอกาสหาทนายความเองได้ โดยเฉพาะคนยากจน ผู้มีรายได้น้อย คนที่ขาดโอกาสที่จะจ้างทนายความเป็นหลักเพื่อให้การดำเนินคดีเป็นไปอย่างถูกต้อง และควรปรับปรุงคุณภาพทนายความให้มีความเสมอภาคเทียมเท่ากับกรณีผู้ที่มีเงินจ้างทนายความในสำนักงานเอกชน

2) กระบวนการพิจารณาในชั้นสอบสวนมีความสำคัญมาก ผู้ที่ถูกกล่าวหาว่าได้กระทำความผิดนั้นต้องให้มีทนายความเข้ามาช่วยเหลือตั้งแต่เริ่มมีการสอบปากคำ เพราะพยานหลักฐานต่าง ๆ ที่ได้มาจากการสอบสวนจะถูกนำมาพิจารณาในชั้นศาลเพื่อรับฟังว่าผู้ต้องหาเป็นผู้กระทำความผิดจริงหรือไม่

3) ควรให้มีการร่วมมือประสานงานระหว่างภาครัฐและเอกชนในการให้ความช่วยเหลือทางด้านกฎหมายและให้มีองค์กรที่ทำหน้าที่กำหนดนโยบาย แผนงาน เกี่ยวกับการช่วยเหลือประชาชนทางกฎหมายอย่างเป็นระบบและมีประสิทธิภาพ

4) ควรให้มีการกำหนดเรื่องการจัดหาทนายความแก่ผู้ต้องหาที่เป็นคลพิการ โดยกำหนดไว้ในกฎหมายในฐานะที่เป็นหน้าที่ของรัฐโดยตรงในการจัดหาทนายความเข้ามาช่วยเหลือ

2.2 ข้อเสนอแนะสำหรับประเทศไทย

ระบบการดำเนินคดีอาญาของลาวถือหลักการดำเนินคดีอาญาโดยรัฐ รัฐมีหน้าที่ประสิทธิ์ประสาทความยุติธรรมให้แก่ประชาชน เมื่อมีบุคคลที่มากล่าวอ้างว่ามีคนละเมิดสิทธิเสรีภาพของตน และบุคคลกล่าวโทษ และร้องทุกข์ต่อองค์กรที่รับผิดชอบในการรับคำร้องทุกข์ของประชาชนคือ องค์กรสืบสวนสอบสวน และองค์กรอัยการ องค์กรเหล่านี้ก็จะทำหน้าที่เป็นตัวแทนของรัฐในการให้ความช่วยเหลือแก่ประชาชนโดยการจัดหาทนายความให้เพื่อคุ้มครองสิทธิของผู้ที่ตกเป็นผู้ต้องหา เริ่มตั้งแต่ในชั้นสอบสวนจนถึงกระบวนการพิจารณาในชั้นศาล

ที่ผ่านมาการให้ความช่วยเหลือจากรัฐโดยการจัดหาทนายความให้แก่ผู้ต้องหานั้น ก็ยังไม่ประสบผลสำเร็จเท่าที่ควร ดังนั้นผู้เขียนจึงขอเสนอบางประเด็นที่ควรจะมีการปรับปรุงและมีการตรากฎหมายออกมาใช้ เพื่อให้มีความสอดคล้องกับต่างประเทศมากที่สุด ดังนี้

1) ควรจะมีการปรับปรุงกฎหมายที่เกี่ยวกับการคุ้มครองสิทธิของผู้ต้องหา ในการมีทนายความช่วยเหลือในชั้นสอบสวน ให้มีการกำหนดชัดเจนกว่าที่มีอยู่ในปัจจุบัน เช่น ในชั้นสอบสวนควรให้มีทนายความหรือผู้ซึ่งตนไว้วางใจร่วมอยู่ด้วย

รัฐควรจัดหาทนายความให้ความช่วยเหลือแก่บุคคลที่ยากจน หรือผู้ที่ด้อยโอกาสไม่มีเงินจ้างทนายความ หรืออย่างน้อยก็ควรจัดให้มีที่ปรึกษาเข้าไปแนะนำทางกฎหมาย อธิบายถึงสิทธิและหน้าที่ของพวกเขาว่ามีอะไรบ้าง

2) ควรจะมีการแยกแยะระหว่างทนายความและผู้ปกป้องออกจากกัน โดยมีการกำหนดสิทธิและหน้าที่ให้ละเอียดและชัดเจน เพราะในกฎหมายปัจจุบัน กำหนดสิทธิและหน้าที่ของผู้ปกป้อง (รวมถึงทนายความ) นั้นเป็นอันเดียวกันซึ่งบางครั้งประชาชนอาจไม่เข้าใจในความหมายของผู้ปกป้อง ในบางคดีที่ผู้ต้องหาเป็นผู้ปกป้องเข้ามาทำหน้าที่ให้คำแนะนำช่วยเหลือในทางกฎหมายได้ แต่ผู้ปกป้องบางคนอาจไม่รู้กฎหมาย หรือไม่รู้จักการรวบรวมพยานหลักฐาน รวมทั้งการดำเนินคดีในศาล อาจจะเป็นข้อบกพร่องหนึ่งที่ทำให้เสียเปรียบต่ออีกฝ่าย หรืออาจจะทำให้การปกป้องสิทธิของผู้ต้องหานั้นไม่มีประสิทธิภาพเท่าที่ควร

3) ในด้านของสภาพทนายความควรจัดอบรมด้านทักษะ ทศนคติ จิตสำนึก ในการให้ความช่วยเหลือแก่ประชาชนให้มากขึ้น

4) โฆษณา นำเผยแพร่ด้านกฎหมายให้ประชาชนรับทราบในทางที่ถูกต้อง และเข้าใจในบทบาทของทนายให้มากขึ้น

5) ให้มีการขยายจำนวนทนายความให้มากกว่าเดิม และมีการขยายสมาชิกทนายความไปสู่ท้องถิ่นโดยจัดตั้งเป็นหน่วยรับผิดชอบตามแต่ละจังหวัด

6) รัฐควรเพิ่มงบประมาณให้องค์กรสภาพทนายความที่รับผิดชอบในการช่วยเหลือประชาชนด้านกฎหมายให้มากขึ้นกว่าเดิม